

Demokratski ekološki socializem – realna alternativa

Dr. Dušan Plut, objavljeno v Delu

Razvojna paradigma, ki je v 20. stoletju poganjala svetovno gospodarstvo, je po številnih znakih izčrpala inovativno razvojno moč. Tradicionalna realna ekonomija po mnenju **Frančka Drenovca** (2012) ne deluje več, svet je znova v dobi velike preobrazbe.

Družbena neenakost dobiva pretresljive razsežnosti, vse večji okoljski pritiski že presegajo celo planetarne okoljske zmogljivosti. Smo pred morda najpomembnejšo spremembo v zgodovini človeštva; po mnenju **Gala Kirna** (2012) in številnih drugih strokovnjakov je skrajni čas za hkratni družbeni in ekološki preobrat.

Socialna in okoljska razdiralna vloga kapitalizma »trajne« rasti

Leta 1960 so znašale razlike med dohodki petine najbolj revnih in petine najbolj bogatih 1:30, leta 1990 1:60, danes pa znašajo že več kot 1:80. Več kot milijarda prebivalcev živi z manj kot dolarjem na dan, torej v neznosnih razmerah absolutne revščine in lakote, skupaj pa 2,7 milijarde ljudi z manj kot dvema dolarjema na dan. Več kot tretjina človeštva si deli enako bogastvo kot 50.000 najbogatejših ljudi.

Povečuje se tudi razlika med revnimi in bogatimi znotraj držav. Tako v Veliki Britaniji desetina najbogatejših zasluži 14-krat več kot desetina najrevnejših, prepad pa se je v zadnjih tridesetih letih zelo povečal. Naraščajočo neenakost v ZDA je v nekaj letih pred zlomom leta 2008 povzročilo to, da je zgornjih 10 odstotkov prebivalstva izčrpalo od spodnjih 90 odstotkov prebivalstva okrog 1500 milijard dolarjev.

Planetarno zmeren dvig materialne blaginje po modelu količinske gospodarske rasti je bil tudi v obdobju 1970–2010 dosežen z izčrpavanjem kritičnega planetarnega okoljskega kapitala prihodnjih generacij. Človeštvo je zapravilo dragocenih štirideset let in ni začelo t. i. **tretje civilizacijske** revolucije (po kmetijski in industrijski revoluciji).

Ker smo prestopili planetarne zgornje meje in presegamo bioproduktivno zmogljivost planeta za 40 odstotkov (ekološki odtis), tvegamo sproženje nepredvidljivih sprememb okolja. Tudi poraba nekaterih obnovljivih virov je prekomerna (gozdovi in ribe), zato je ključni rezultat stalna erozija zaloga naravnih virov in ekosistemskih storitev, od katerih sta eksistenčno odvisna naše gospodarstvo in družba.

Globalno gospodarstvo je za biosfero postalo preobsežno. Prostorske, biofizikalne in ekosistemske omejitve enostavno ne omogočajo, da bi nadaljevali gospodarski model trajne rasti, ki je bil vsaj občasno okoljsko sprejemljiv za bistveno manjše število snovno in surovinsko manj zahtevnega takratnega svetovnega prebivalstva.

Nesprejemljivost kapitalizma in »realnega« socializma

Vse do zdaj znane oblike kapitalizma (od liberalnega, monopolnega, keynesijanskega do neoliberalnega) in socializma torej niso rešile ključnih družbenoekonomskih problemov, pri tem pa so usodno degradirale okolje (Žakelj, 2011).

Empirični podatki stanja okolja za sredo osemdesetih let 20. stoletja kažejo, da je bila onesnaženost okolja v takratnih socialističnih državah (vključno z Jugoslavijo) večja kot v gospodarsko razvitih kapitalističnih državah. Bolj osamljeni okoljski radikalni raziskovalci so pozivali, da je prihodnost socializma v takratni Jugoslaviji med drugim tudi v radikalni ekologizaciji vseh področij dela in življenja ter v opustitvi trajnega modela rasti. Predlagani obrat v ekososializem kot demokratične ekološke socialistične alternative kapitalizmu (Plut, 1985) je bil seveda deležen posmeha, ideološko zasnovane kritike in odločne zavrnitve.

Radikalne komunistične skupine so uničile obetavni projekt socialistične družbe. Sedaj pa nacionalni in globalni interesi kapitala ter bogate politične, finančne, podjetniške in vojaške »elite« z vsemi sredstvi poskušajo preprečiti prehod k okoljsko in medgeneracijsko odgovorni in pravičnejši družbi. Vodilne elite pod pritiskom interesov kapitala vse stavijo na ukrepe, ki naj bi znova vzpostavili in trajno omogočili količinsko zasnovano gospodarsko rast.

Morda bodo kratko obdobje celo uspešne, že srednjeročno pa se enačba na omejenem planetu, z omejenimi okoljskimi viri in samočistilnimi sposobnostmi, ne more iziti. Finančno zadolževanje nas je močno izčrpalo, nadaljnje »zadolževanje« na račun okolja in narave ter prihodnjih generacij pa nas bo uničilo.

»Realni«, državni socializem 20. stoletja je propadel, ker ni prepoznal ekonomske resnice in človekovih pravic, neoliberalni kapitalizem pa bo propadel, ker ne bo sposoben pravočasno prepoznati zlasti okoljske resnice.

Kapitalistična in komunistična dogma neomejene gospodarske rasti na omejenem planetu pelje v kolektivni samomor človeštva.

Demokratični ekološki socializem – več kot utopična alternativa!

Pokojni Hessel (2010) apelira, da nemudoma prevlada skrb za etiko, pravičnost in trajnostno ravnovesje. Kakšen pa bi torej moral biti naš razvoj, da bi omogočal kakovostno in srečno življenje sedanje in prihodnjih generacij, družbeno enakost, zadovoljstvo in socialno pravičnost? Ali lahko kapitalizem ali kateri drugi družbenoekonomski sistem trajno deluje tako po meri človeka kot po meri narave? Vse do zdaj znane oblike kapitalizma (od liberalnega, monopolnega, keynesijanskega do neoliberalnega) in socializma niso rešile ključnih družbenoekonomskih problemov, pri tem pa so usodno degradirale okolje (Žakelj, 2011).

Določena raven materialne blaginje posameznika in skupnosti je seveda nujen pogoj varnosti, zadovoljstva in sreče, nad določeno ravno materialne blaginje (od 20.000 do 25.000 dolarjev na prebivalca) začno prevladovati negativni dejavniki. Zato potrebujemo sveže, inovativno in seveda tudi tvegano iskanje poti k ravnovesju med gospodarsko rastjo in človekovo blaginjo. Nova politika bo po Rizmanovem mnenju (2011) prisiljena integrirati tako rdečo kot tudi zeleno in še kakšno barvo.

Dejstvo je, da sedanja kriza kapitalizma ni kriza njegovega upravljanja, temveč je kriza sistema kot takega, kriza je strukturna. ***Ključno ni le protislovje kapitalizma med delom in kapitalom, temveč zaradi nevzdržnosti trajne rasti tudi med kapitalom in okoljem.*** Kapitalizem trajno degradira ekosisteme in nenehno ustvarja socialne krivice (Pepper, 1993). »Ekološki« kapitalizem pa je kontradiktoren termin, saj ne moremo imeti družbenoekološke trajnosti in hkrati trajne dinamike rasti kapitalizma – na večplastno omejenem planetu.

Zato prihaja, po krajšem prehodnem obdobju, civilizacijski trenutek za vztrajno snovanje in udejanjanje demokratičnega ekološkega socializma (ekosocializma) kot novega družbenoekonomskega sistema. Demokratični ekološki socializem bo gospodarsko ključno zasnovan na sonaravnemu, ekosocialnemu tržnemu gospodarstvu. Torej na ekološko, medgeneracijsko in socialno optimalnemu gospodarstvu, na trajnostnemu razvoju brez količinske gospodarske rasti. Ključni etični podstati ekosocializma sta družbena pravičnost in okoljska, medgeneracijska odgovornost.

Prva naloga politike demokratičnega socializma bi po mnenju Korsike in Vrečkove (2013) bila, da olajša življenjski položaj vseh, ki nosijo največje breme krize, kljub temu da zanjo niso odgovorni, torej odpuščenih delavcev, prekerno zaposlenih, mladih brezposelnih, upokojencev, staršev samohranilcev in podobnih. Demokratični socializem mora zato najprej zagotavljati materialno osnovo za družbeno solidarnost, ki je edina resnična alternativa obstoječemu sistemu. Cilj družbenega razvoja ni maksimiranje materialnega bogastva, ampak maksimiranje kakovosti človekovega življenja (Hanžek in drugi, 2011).

Demokratični ekološki socializem mora v osnovi izhajati tudi iz ekološkega izhodišča, da je materialna osnova za družbeno solidarnost zamejena z zmogljivostjo okolja, naravnih virov. Varovanje temeljnega, t. i. kritičnega naravnega/okoljskega kapitala za prihodnje generacije, torej trajno ohranjanje eksistenčnih pogojev preživetja, po našem mnenju etična podstat demokratičnega ekološkega socializma, katerega temeljno označuje:

1. trajnostni model razvoja in bivanja – ekološko (ekosistemsko) in socialno tržni, trajnostno sonaravni razvoj, družbeno odgovorno gospodarstvo ničelne količinske rasti, kooperative, zadruge, socialno podjetništvo, prehranska (partnersko kmetovanje) in energetska samooskrba, sonaravno gradbeništvo in ekološka naselja, trajnostni promet, sonaravno kmetijstvo in trajnostni turizem, permakultura, decentralizacijski in skladnejši regionalni razvoj;
2. pravičnejši družbeni (socialni) model – čim večja zaposlenost, zmanjšanje družbene in regionalne neenakosti, omejen razpon dohodkov, vsem dostopne javne dobrine (šolstvo, zdravstvo, kultura), podpora socialnim mrežam in prostovoljstvu, časovne banke, soupravljanje in solastništvo zaposlenih;
3. reformirani model političnega sistema – posredna demokracija, a široko uveljavljanje načinov neposredne demokracije, ki omogočajo aktivno soodločanje ljudi od četrtnih skupnosti do sprejemanja državnega proračuna in nadzor javnih funkcionarjev;
4. spremenjen model planetarne varnosti – brezkompromisno in prednostno ohranjanje delovanja planetarnega ekosistema, skrb za večanje vseh oblik samooskrbe, postopno ukinjanje armad in prenos nalog na modernizirano policijo, trajna pomoč gospodarsko razvitim državam revnejšim državam za podporo endogenemu, trajnostnemu razvoju (vendar ne v smeri avtarkije!) in dvigu blaginje vseh prebivalcev.

Ekološki socializem v celoti upošteva okoljske zmogljivosti, načrtovanje in trženje, proizvodnja in potrošnja morata biti temu podrejeni in ne obratno. Celoten produkcijski proces in potrošnja, vključno z gospodarsko konkurenčnostjo, bosta morala temeljiti na kriterijih trajnosti, sonaravnosti.

Ekološki socializem parlamentarne demokracije mora biti ekonomsko učinkovit, a hkrati naravovarstven, družbeno pravičen in nenasilen do sočloveka in narave. Idejo demokratičnega ekološkega socializma je mogoče udejaniti prek mešane lastnine (poudarek na javnem dobru in javni lastnini), spoštovanja človekovih pravic, pravne države in trajnostnega, ekološko zasnovanega, ravnovesnega, tržnega, a tudi načrtovanega (planskega), trajnostno usmerjenega gospodarstva. Dvig prehranske in energetske samooskrbe držav in regij je ena od ključnih sestavin trajnostne paradigme zaradi večplastnih okoljskih, ekonomskih in ekonomskih razlogov. Demokratični ekološki socializem postavlja ob družbeni pravičnosti v ospredje ohranjanje eksistenčnih, bioloških razmer za vse prihodnje generacije. V krajšem prehodnem obdobju pa je potrebno neoliberalni kapitalizem vztrajno preoblikovati v kapitalizem z močno zategnjenimi socialnimi in okoljskimi uzdami, kot osnove za obrat v trajnostno in pravičnejšo družbo ekosocializma.

Koširjeva (2013) ugotavlja: svet je dovolj bogat za vse, zato mora biti naša prva etična zahteva zmanjševanje neenakosti. Potrebujemo blaginjo za vse in vsakogar, ne le za peščico najbogatejših.

Sonaravni izzivi demokratičnega ekološkega socializma

Čačinovič Vogrinčičeva (2013) se zaskrbljeno vprašuje, kako se nam je zgodilo, da smo skoraj molče dopustili zdrs v brutalni kapitalizem, ki je namenjen le enemu odstotku ljudi. In hkrati dovolili uničevanje javnega dobra, možnost privatizacije vode, več kot 124.000 brezposelnih, drsenje več kot 300.000 ljudi pod prag revščine, lačne otroke v naših šolah ... Nesprejemljivo je, da se nam brutalni kapitalizem ponorele liberalne ekonomije postavlja še za 21. stoletje kot edini možni svet.

Po mnenju ekonomistke Marnove (2013) **je za Slovenijo ključni prehod od stihijskega razvojnega vzorca v izoblikovanje razvojne strategije, ki bo zasledovala blaginjo prebivalcev sedanjih in prihodnjih generacij in pri tem uravnotežila gospodarski, socialni in okoljski razvoj. Zato najprej potrebujemo široko ljudsko soglasje za trajnostno sonaravno, ekosocialno vizijo Slovenija 2030, za Slovenijo demokratičnega ekološkega socializma v okviru parlamentarne demokracije. Slovenija naj postane država trajnostnega sonaravnega tržnega gospodarstva, pravična in poštena, okoljsko odgovorna, pravna, kulturna in solidarna. Država, ki skrbno varuje in odgovorno povečuje skupno javno dobro (namesto njihove privatizacije), ohranja prejeta in ustvarjena materialno in duhovno doto za naše otroke in vnuke, vsem prebivalcem pa zagotavlja enake izhodišče možnosti. Naša država ima številne prednosti, da po prehodnem obdobju okoljsko in socialno odgovornejše različice kapitalizma razvija demokratični ekološki socializem.**

Razpolagamo z vsemi ključnimi naravnimi in drugimi potenciali, v trajnem soglasju z željami in zahtevami večine prebivalstva razvijamo demokratični ekološki socializem trajnostnega gospodarskega razvoja, visoke kakovosti življenja, zmerne (!), medgeneracijsko in medvrstno odgovornega materialnega standarda za vse prebivalce v vseh slovenskih pokrajinah zaradi naslednjih prednostnih domačih potencialov:

1. zgodovinskih izkušenj – od Krekovega zadružništva, Gosarjevega korporativizma in občje samouprave, Kocbekovega daljnovidnega krščanskega socializma ter do nekaterih pozitivnih praks delavskega samoupravljanja in socialne politike;
2. prevladujočega »trajnostnega« vrednotnega sistema večine prebivalcev – poudarjen pomen solidarnosti, medgeneracijske pomoči, materialne zmernosti in regionalne identitete;
3. izjemnega izobrazbenega (intelektualnega) in socialnega kapitala – visoka stopnja izobraženosti zlasti mlajše generacije, številne oblike bogatega društvenega in kulturnega življenja, prisotna vloga sindikatov, izjemno visoka stopnja prostovoljstva in dobroteljnosti;
4. bogatih trajnostnih virov okolja – ugodna geografska in podnebna lega, policentrični poselitveni vzorec in zlasti izjemni trajnostni naravni viri na prebivalca (vode, les, naravne in kulturne pokrajine, mavrice regionalnih obnovljivih virov in potencialov za pridelavo zdrave, domače hrane) kot materialne osnove trajnostnega gospodarskega razvoja, blaginje, samooskrbe in socialne varnosti.

Mednarodna primerjava kaže, da se Slovenija po trajnostnih naravnih virih na prebivalca med več kot dvestotimi državami sveta uvršča v zgodnjo desetino, to je izredno solidna naravna osnova za ekološko in socialno državo! Zelena javna naročila in zelene investicije države, ozelenjena davčna politika (zmanjševanje

obremenitev dela in povečevanje okoljskih davčnih obremenitev, večja obremenitev najbolj bogatih in kapitala), trajnostna vzgoja in izobraževanje, vsem dostopno šolanje in zdravstvo, sistematično spodbujanje odpiranja ozelenjenih in zdravju neškodljivih delovnih mest v vseh slovenskih regijah so pomembni državni instrumenti podpore trajnostnemu gospodarskemu razvoju in ohranjanju izjemnega okoljskega kapitala naše države in vseh njenih regij. Trajnostno gospodarstvo, industrija je materialni temelj ekološke in socialne države.

Velja poudariti, da je okoli polovica slovenskega gospodarstva globalno že uspešnega, visoko produktivnega in v večjem delu tudi družbeno, okoljsko odgovornega. Treba mu je omogočiti še večjo ekologizacijo, tehnološko posodabljanje, trajnostno in pošteno delovanje, saj nas rešuje pred popolnim gospodarskim razkrojem in socialnim zlomom.

A hkrati podpreti tudi socialno podjetništvo in s tem povezana številna nova delovna mesta (npr. domovi za ostarele, varovana stanovanja, zadruga, javna dela), ki sicer ne prinašajo profitov posamezniku, a ljudem zagotavljajo osnovno socialno varnost in občutek potrebnosti.

Trajnostna, medregionalno razpršena raba domačih naravnih virov (nad 50.000 potencialnih delovnih mest višje dodane vrednosti), tudi okoljsko sodobna tehnološka posodobitev slovenske industrije (zlasti izvozne), energetska prenova zgradb, podpora gradnji ekosistemov in ekovasi, povečanje prehranske samopreskrbe in modernizacija železniškega omrežja morajo postati strateška državna investicijska polja (tudi s sredstvi iz EU) nove Strategije razvoja Slovenije (2014–2020). Tako npr. trajnostno pridobivanje, predelava in raba domačega lesa optimalno povezuje okoljske, ekonomske, zaposlitvene cilje in povečuje delovna mesta na podeželju (Pohleven, 2010, Habjanič, 2013, Ogorelčeva in Karba, 2013).

Slovenija ne more vztrajati pri dosedanjem razvojnem modelu (kot sta dolgoročno večplastno zgrešena investicija v TEŠ 6! in načrtovana gradnja drugega bloka JE Krško), ki bi zeleno večjo konkurenčnost in višjo dodano vrednost na zaposlenega razen na račun zmanjšanja socialnih pravic dosegala tudi s še večjim izkoriščanjem okolja, z razprodajo še preostanka državnega premoženja.

Tudi glede na nekatere vstajniške zahteve slovenski politični prostor po mojem skromnem mnenju potrebuje močan politični subjekt, ki naj čim prej zasede rdeče-zeleno politično polje, krepko levo od slovenske socialne demokracije, morda po zgledu grške Sirize, v mavrični, a programsko jasno zasnovani predvolilni povezavi (zavezništvu) avtonomnih strank in gibanj.